

JEL Classification: F10, F20, F60.

<https://doi.org/10.35945/gb.2020.10.027>

THE NEGATIVE IMPACT OF THE COVID-19 ON ECONOMICS (ON THE EXAMPLE OF GEORGIA)

NIKA ASANIDZE

PhD student

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

nikaasanidze@gmail.com

Abstract. Assessing the impact of the COVID-19 crisis on societies, economies and vulnerable groups is fundamental to inform and tailor the responses of governments and partners to recover from the crisis and ensure that no one is left behind in this effort. The world is facing the dangers posed by the global spread of the new COVID-19 which has created new set of problems for the economy. The Crisis has caused many difficulties for Georgia and its economy. The impact of the new virus is rippling through Georgian economy, but it might take a few months to fully see the fallout in data that track economic performance in Georgia. The coronavirus pandemic is putting enormous pressure on healthcare systems, it is affecting the global economy in an unprecedented way and it is leading to a downturn incomparable to any other economic crisis in recent history. It is hard to estimate the depth and duration of the recession for every region and country. It will depend not only on the development of pandemic, but also on specific economic futures, strengths and vulnerabilities. Today the economy is a hostage to medicine. In Georgia, had on the following industries: tourism, transportation, agriculture and real estate had the biggest negative impact from COVID-19. Hotels, restaurants and tourist agencies demand from the government to postpone the budget taxes and bank loans. Meanwhile the hospitality sector of Georgia tries to minimize the cost because of sharp drop in revenue. Different countries will need different responses to dealing with the global economic challenges. As a fact COVID-19 has taught many countries to survive during the crisis period. From the economic stand point of view, every country has suffered the negative consequences of the COVID-19. The level of the consequences had direct correlation on the economic factors.

KEYWORDS: PANDEMIC, ECONOMIC GROWTH, SECTORAL ANALYSIS, GLOBAL ECONOMIC CHALLENGES.

For citation: Asanidze, N., (2020). The Negative Impact of the ovid-19 on Economics (On the Example of Georgia). *Globalization and Business*, 10. 210-217. <https://doi.org/10.35945/gb.2020.10.027>

კორონავირუსის უარყოფითი გავლენა ეკონომიკაზე (საქართველოს მაგალითზე)

ნიკა ასანიძე

დოქტორანტი,

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო
nikaasanidze@gmail.com

საკვანძო სიტყვები: პანდემია, ეკონომიკური ზრდა, დარგობრივი ანალიზი, გლობალური ეკონომიკური გამოწვევები.

ციტირებისთვის: ასანიძე ნ. 2020). კორონავირუსის უარყოფითი გავლენა ეკონომიკაზე (საქართველოს მაგალითზე). *გლობალიზაცია და ბიზნესი, №10*, გვ. 210-217. <https://doi.org/10.35945/gb.2020.10.027>

შესავალი

თანამედროვე ეკონომიკური სამყარო მოიცავს უდიდესმა საფრთხემ. აქამდე შეუსწავლელი ვირუსი, გახდა უდიდესი კრიზისის მიზეზი. მსოფლიოში მოხდა არნახულად დიდი გარდაქმნები. სხვა უამრავ აზრთა სხვადასხვაობასთან, მტრობასთან და დაპირისპირებასთან ერთად გაჩნდა ერთი გამაერთიანებელი საერთო მტერი – ახალი კორონავირუსი. ახალი კორონავირუსის (Covid-19) აფეთქებამ მთელი მსოფლიო მოიცვა, რის გამოც ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციამ ის გლობალურ პანდემიად გამოაცხადა (ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაცია, 2020). ყოველდღიურად, მისი ზეგავლენა უამრავ სფეროზე არის შესამჩნევი. შესაძლებელია, ითქვას, კორონავირუსმა ყველაზე მეტად თანამედროვე მსოფლიო ქვეყნების ეკონომიკას მიაყენა დარტყმა და შედეგად კრიზისი გამოიწვია. სხვა უამრავ საკითხთან ერთად, ჩნდება კითხვა, თუ რამდენად შესწევს კრიზისის პირობებში არსებობა სხვადასხვა ქვეყნის ეკონომიკას. ამ კითხვის აქტუალურობას ისიც იწვევს, რომ არავინ იცის რა სიხშირით და რა პერიოდულობით განმეორდება ასეთი მოვლენები მომავალში. ვგულისხმობ მოვლენებს, როდესაც ეკონომიკა გვევლინება მედიცინის მძევლად (Papava, 2020). შედეგად იგი, აბსოლუტურად ახალი კვლევის და შესწავლის აუცილებლობას განაპირობებს. ამ მიზეზით გაჩნდა ახალი ტერმინი – კორონომიკა (Coronomics) (Alwis, 2020). პირველად ტერმინი გამოიყენა შრი-ლანკელმა მეცნიერმა აჯით დე ალვისმა (Prof. Ajith de Alwis). იგი ტერმინში გულისხმობს კორონას (Corona) და ეკონომიკას (Economics) ერთდროულად. კორონომიკა სწავლობს კორონავირუსის უარყოფით გავლენას ეკონომიკურ სექტორზე.

კორონავირუსის უარყოფითი გავლენა ეკონომიკის სექტორებზე

კორონავირუსის უარყოფითი გავლენა ტურიზმის სექტორზე. Covid 19-მა უამრავი სფერო დააზარალა. დღესდღეობით ვდგავართ არა რომელიმე კლასიკური კრიზისის, არამედ სრულიად განსხვავებული გლობალური ეკონომიკური კრიზისის წინაშე. მისი გამომწვევი მიზეზები არა ენდოგენური, არამედ ეგზოგენური ხასიათისაა. იგი გულისხმობს იმ ფაქტს, რომ ეკონომიკური კრიზისი წარმოქმნილია, არა ეკონომიკური საფუძვლით, არამედ სრულიად სხვა სფეროს საფუძვლით. შესაბამისად, შეიძლება ითქვას, რომ მსოფლიო დგას – „კორონომიკური კრიზისის“ – („Coronomic Crises“) საფრთხის წინაშე (Papava & Charaia, 2020:4). ალბათ ყველაზე მეტად დაზარალებული სექტორები კორონავირუსისგან არის: ტურიზმი და ტრანსპორტირების სექტორი. ტურიზმის სექტორი არის ერთ-ერთი პირველი, რომელმაც ყველაზე დიდი დარტყმა მიიღო, როგორც მოთხოვნის, ისე მიწოდების კუთხით.

მსოფლიოს უამრავი განვითარებული და განვითარებადი ქვეყნის წამყვან დარგს წარმოადგენს მომსახურების სფერო, კონკრეტულად კი ტურიზმი. მათ შორის არის საქართველოც, რადგან ბოლო ათწლეულებიდან გამომდინარე საქართველოს ეკონომიკისთვის ეს დარგი გახდა პრიორიტეტული. ცხადია, სხვა საკითხია რამდენად სწორად იქნა შერჩეული წამყვან/სტრატეგიულ დარგად ტურიზმი. ამის ნათელ დადასტურებას ვიღებთ დღეს, თუ რაოდენ მცდარია ტურიზმზე დამოკიდებულება ისეთი ქვეყნისთვის, რომელიც არის მომხმარებელი და არა მწარმოებელი. ზოგადად, საქართველოს ეკონომიკური მოდელის დასახასიათებლად გასა-

თვალისწინებელია, რომ სამწუხაროდ, ის არა იმდენად წარმოების ზრდაზეა ორიენტირებული, რამდენადაც მოხმარების სტიმულირებაზე. ამას კი თავის მხრივ სხვა უარყოფით შედეგებამდე მივყავართ (Papava 2018). ის რომ საქართველოს ეკონომიკა მოხმარებაზე მეტად არის ორიენტირებული, ვიდრე წარმოებაზე, ის ფაქტიც ადასტურებს რომ კერძო და სახელმწიფო მოხმარების ჯამური მოცულობა მთლიან სამამულო პროდუქტში 90% შეადგენს (Samson, 2008).

საბოლოოდ, ჩვენ დღესდღეობით ვიღებთ შედეგს, რომლის დროსაც მოხმარებელი ერის მოსახლეობის უმრავლესობა ტურიზმის სექტორშია დასაქმებული. შესაბამისად მოკლევადიან პერიოდში ხალხის უმრავლესობა მიიჩნევს, რომ ეს შეფერხება ძლიერ დაარტყამს მათ „ჯიბებს“ რაც ნამდვილად მართებულია. თუმცა, თუ ვიმსჯელებთ გრძელვადიან პერიოდზე, აუცილებლად არის შესაცვლელი ქვეყნის ეკონომიკური პოლიტიკის ეს მიმართულება. წინააღმდეგ შემთხვევაში საქართველოს ეკონომიკა იტრიალებს მუდმივად ერთ წრეზე და ვიქნებით მოქცეულები „ტურისტულ ხაფანგში“ იგი გულისხმობს მოვლენას, რომლის დროსაც ეკონომიკა იზრდება, თუმცა არ ვითარდება (Papava, 2018).

ცალსახაა, ის ფაქტი, რომ ტურიზმის განვითარება, მწარმოებლურობის ზრდასთან ერთად კიდევ მეტად შეუწყობს ხელს ეკონომიკურ განვითარებას. მწარმოებლურობის ზრდაში, სხვა საკითხებთან ერთად, ვგულისხმობ იმ ძირითადი საშუალებების წარმოებას ქვეყნის შიგნით, რასაც მოიხმარენ, როგორც საქართველოს მოქალაქეები, ასევე მოიხმარენ ვიზიტორები. ვფიქრობ, ამ თვალსაზრისით არ იქნება მართებული მხოლოდ ექსპორტზე ორიენტირებული ეკონომიკის მოდელის გამოყენება, ბაზრების ჩაკეტვაზე ფიქრი, ან იმპორტის ჩანაცვლებაზე ორიენტაციის აღება. უმჯობესია, მოხდეს ადგილობრივი წარმოების ხელშეწყობა, რათა სამომავლოდ წარმოება მოხდეს იმ მოცულობით რაც

შეუძლია ქვეყანას. ეს ერთი მხრივ არ წარმოქმნის კორუფციის რისკებს, მეორე მხრივ მწარმოებლები თავისით მოახერხებენ ბაზარზე დამკვიდრებას.

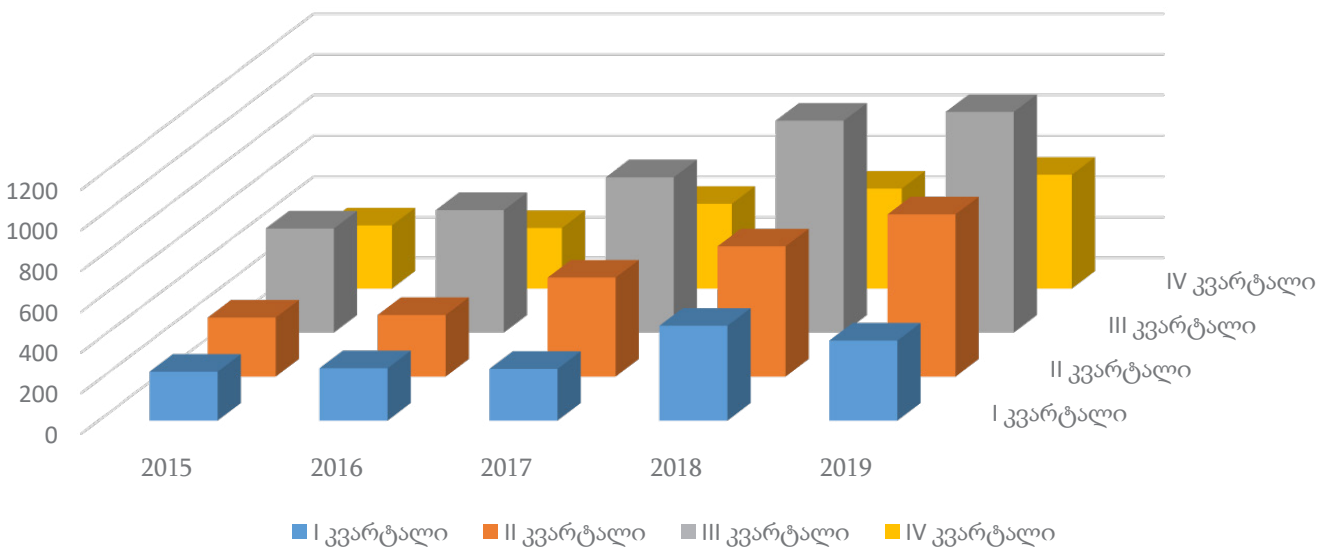
გემოსხენებული მიზეზებიდან გამომდინარე, განსაკუთრებით რეალური ეკონომიკის არარსებობიდან გამომდინარე, სამწუხაროა, მაგრამ საქართველოს ეკონომიკაში, მის ეროვნულ შემოსავალში ყველაზე დიდი წილი უჭირავს ტურიზმის სექტორს და უცხოეთიდან გამოგზავნილ ფულად შემოსავლებს, ტრანსფერტებს. მთლიან სამამულო პროდუქტში (Papava & Silagadze, 2020:203) ამ სექტორების ჯამური შემოსავალი დაახლოებით 15 % შეადგენს (Geostat, 2020).

თუ ავიღებთ უცხოელი ტურისტების ხარჯვით ნაწილს 2015 წლიდან 2019-ის ჩათვლით ვნახავთ, რომ საკმაოდ დიდ ციფრებს მივიღებთ. მონაცემები აღებული მაქვს სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის გვერდიდან. ხარჯის ტიპში გათვალისწინებულია: საკვები და სასმელი, ტურისტის განთავსება, საციდლები, გართობა, ადგილობრივი ტრანსპორტი და სხვა ხარჯები (Geostat, 2020).

სტატისტიკაში აღწერილია 2015 წლიდან 2019 წლის ჩათვლით, კვარტალურად, უცხოელი ტურისტების საშუალო ხარჯვითი ნაწილი, რაც, თავის მხრივ, გულისხმობს საქართველოს ეკონომიკისთვის მიღებულ შემოსავლებს. თითოეულ კვარტალში ნაჩვენებია, თუ რამდენი მილიონი ლარით გაეზარდა ტურისტული ინდუსტრიით შემოსავალი საქართველოს ეკონომიკას. ასე მაგალითად:

- 2015 წელს შემოსავლის სახით მიღებულია 4 058 400 000 ლარი;
- 2016 წელს შემოსავლის სახით მიღებულია 4 380 000 000 ლარი;
- 2017 წელს შემოსავლის სახით მიღებულია 5 761 200 000 ლარი;
- 2018 წელს შემოსავლის სახით მიღებულია

დიაგრამა N1. უცხოელ ვიზიტორთა საშუალო კვარტალური ხარჯების სტატისტიკა. (2015 წლიდან 2019 წლამდე).



7 917 600 000 ლარი;

- 2019 წელს შემოსავლის სახით მიღებულია 8 511 600 000 ლარი.

ბოლო წლების განმავლობაში, ტურისტული სექტორიდან მიღებული შემოსავლებით ტურიზმის წილი, როგორც მთლიან სამამულო პროდუქტში, ასევე სხვა მაკროეკონომიკურ მაჩვენებლებში იზრდებოდა. კორონავირუსის პანდემიის შემდგომ აღნიშნული შემოსავლები მინიმუმამდე დავა. ტურიზმის სფეროში შემცირებული შემოსავლები კი პირდაპირ ურტყამს მის მომიჯნავე სფეროებს: როგორებიცაა უძრავი ქონების გაქირავება, საკვები ობიექტები, კაფე-რესტორნები. აქედან გამომდინარე პირდაპირ შეიძლება ითქვას, რომ აღნიშნული მოვლენა უარყოფითად აისახება მცირე და საშუალო ბიზნესზე. ამ უკანასკნელში კი საქართველოს მოქალაქეების ძალიან დიდი ნაწილი შედის.

„კორონავირუსის ეფექტი“ ფულად გზავნილებზე. დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდგომ წლებში საქართველო მთლიანად იქცა მომხმარებელ ერად. სხვა უამრავ პოსტ-სოციალისტური ქვეყნის მსგავსად ქვეყნის ეკონომიკის ფუნქციონირებაში, განსაკუთრებით კი ეროვნული ვალუტის სტაბილურობაში უდიდეს როლს ასრულებდა და ასრულებს ფულადი გზავნილები. ცალსახაა ის ფაქტი, რომ ფულად გზავნილებს უმნიშვნელოვანესი წვლილი შეჰქონდათ და ყოველთვის შეიტანენ შინამეურნეობების მოხმარების სტაბილურობაში. თუმცა, ცალკე განხილვის საგანია ფულადი გზავნილების როლი საქართველოსთვის და საქართველოს ეკონომიკისთვის. სამწუხაროა ის ფაქტი, რომ ქვეყნის მოსახლეობის დიდი ნაწილი საზღვრებს მიღმა და ეკონომიკურ „მსხნელად“ ევლინებიან, როგორც საკუთარ ოჯახებს, ისე ქვეყნის ეკონომიკას. მაგალითად, ფულადი გზავნილები წლების მიხედვით შეადგენდა (National Bank, 2020):

- 2015 წელს 1.08 მილიარდ დოლარს;
- 2016 წელს 1.1 მილიარდ დოლარს;
- 2017 წელს 1.4 მილიარდ დოლარს;
- 2018 წელს 1.6 მილიარდ დოლარს;
- 2019 წელს 1.7 მილიარდ დოლარს.

ფულადი გზავნილები, სწორი ეკონომიკური პოლიტიკის პირობებში არასდროს არ უნდა განიხილებოდეს, როგორც განვითარების ხელისშემწყობი ძირითადი საშუალება. ის გრძელვადიან პერიოდში არ წარმოადგენს დაბალშემოსავლიან ქვეყნებისთვის განსაკუთრებულ წამალს. მის დადებით და უარყოფით მხარეებზე მსჯელობა ძალიან საკამათო იქნება. ჩემი აზრით, მიგრანტთა ფულადი გზავნილებით შესაძლებელია, მხოლოდ მოკლევადიან პერიოდში სხვადასხვა პირველადი მოხმარების პროდუქტზე, თუ საგნებზე გამოყენება და მისი გრძელვადიან პერიოდში კეთილდღეობის მომტან ინსტრუმენტად გამოყენება მცდარია. ფულადი გზავნილების არასტაბილურობა პირველ რიგში ვლინდება გლობალური კრიზისების დროს. ფაქტია, კრიზისულ სიტუაციაში ძალიან შემცირდება ფულადი გზავნილები, რადგან საქართველოდან

წასული მიგრანტთა უმრავლესობა არიან ისეთ ქვეყნებში როგორებიცაა რუსეთი, იტალია, ამერიკის შეერთებული შტატები და თურქეთი. ეს ქვეყნები, ისევე როგორც საქართველო დგას ძალიან დიდი საფრხის წინაშე და მათი ეკონომიკაც ზარალდება კორონავირუსით. შესაბამისად, საქართველოს მოქალაქეთა უმრავლესობა ვერ ახერხებს სამსახურის მოძიებას, ან არსებულ სამსახურში საქმიანობის გაგრძელებას. ეს ყოველივე კი პირდაპირ პროპორციულად აისახება ფულადი გზავნილების შემცირებაზე.

კორონავირუსი და სოფლის მეურნეობა. შეიძლება ითქვას, ქვეყნის ეკონომიკას სხვადასხვა სექტორების ერთდროულად ზრდა ანვითარებს. მათ შორის მოიაზრება სოფლის მეურნეობის წილის ზრდა, მთლიან ეკონომიკაში. ერთი მხრივ, შეიძლება ითქვას: ეკონომიკაში სოფლის მეურნეობის წილის შემცირება არ ნიშნავს: ქვეყნის ეკონომიკის „ცუდ რელსებზე“ გადაყვანას. ამის თქმის საფუძველს გვაძლევს ის ფაქტი, რომ განვითარების ეტაპების გავლასთან ერთად, ნებისმიერი განვითარებული ქვეყნის ეკონომიკაში მცირდებოდა სოფლის მეურნეობის წილი. აქვე, უნდა ითქვას ის ფაქტი, რომ ასეთი ტიპის ქვეყნებში სოფლის მეურნეობის განვითარებასთან ერთად ვითარდება ეკონომიკის სხვა სექტორებიც. სხვა სექტორების განვითარების სისწრაფე კი ბევრად მასშტაბურია. აქედან გამომდინარე მიიღწევა შედეგი: ეკონომიკაში სოფლის მეურნეობის წილი მცირდება იმის ხარჯზე, რომ ეკონომიკის სხვა სექტორები ბევრად სწრაფად ვითარდებიან. მეორე მხრივ, სოფლის მეურნეობის გარკვეულ დონემდე ზრდის გარეშე, მთლიან ეკონომიკაში, წარმოუდგენელია ეკონომიკური განვითარება. განსაკუთრებით, თუ გავითვალისწინებთ საქართველოს რესურსებს. ჩემი კვლევის მიზანს წარმოადგენს ამ მიმართულებით, არა ის ფაქტი თუ რა ოდენობით და პროცენტული წილით უნდა იყოს ყოველწლიურად მთლიან სამამულო პროდუქტში სოფლის მეურნეობის სექტორი წარმოდგენილი, არამედ იმის თქმა რომ კორონავირუსისპერიოდში თვალნათლივ დაგინახეთ სოფლის მეურნეობის პროდუქტის აუცილებლობა. ასევე შეიძლება, აღინიშნოს ის ფაქტი, რომ ათწლეულების წინ დაწყებული არასწორი ეკონომიკური პოლიტიკის შედეგს ვიმკით დღეს. საქართველოს ეკონომიკა მთლიანად ჩამოკიდებულია ისეთი ქვეყნების ეკონომიკაზე როგორებიც არის: თურქეთი და ბევრი სხვა ქვეყანა. თუ გავაკეთებთ იმ დაშვებას, რომ საქართველოში ტურიზმი უნდა გახდეს ეკონომიკის წამყვანი დარგი, უპირველესად ამისთვის სოფლის მეურნეობის დარგი უნდა იყოს განვითარებული. წინააღმდეგ შემთხვევაში დიდი არაფრის მომცემია ტურისტული სექტორი. ჩემი მოსაზრებით, არამართებულია ეკონომიკური ორიენტირების აღება იმპორტირებული პროდუქტის ჩანაცვლებაზე. ეს უკანასკნელი ამალგებს დიდი კორუფციის გაჩენის რისკს. თუმცა აუცილებელია, იმდენი პროდუქციის წარმოება, რაც შეუძლია ქვეყნის ეკონომიკას.

მე ვფიქრობ, შემდგომი ეკონომიკური ხედვები და ნაბი-

ჯები უნდა დაემყაროს სრულიად ახალ ეკონომიკურ წეს-რიგს. აქამდე არსებული ეკონომიკური პოლიტიკა, მთლიანად უნდა შეიცვალოს და მოერგოს იმ რეალობას, რის წინაშეც შეიძლება დადგეს მსოფლიო ეკონომიკური წეს-რიგი. უმნიშვნელოვანესია გადამამუშავებელი მრეწველობის წინ წამოწევა, რადგან მოხდეს ზოგიერთი იმპორტ შემცველი სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოება. ისეთი მიმართულებები, როგორებიცაა, მსუბუქი მრეწველობის დარგები: მეაბრეშუმეობა, ეთერზეთების წარმოება, სამკურნალო მცენარეების წარმოება ძალიან ადვილად შეუძლია სახელმწიფოს და უმოკლეს ვადაში უნდა მოხდეს მისი განხორციელება ასევე, მსოფლიო გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ მოსახლეობის სამეწარმეო გააქტიურება და მათი შემოსავლების ინტენსიური ზრდა ყველაზე უკეთ შესაძლებელია კოოპერაციული სექტორის აქტიური მხარდაჭერით (Koguashvili, Papava, Silagadze, Kunchulia, Mekvabishvili, Gogokhia, Chikhladze, Ramishvili, Archvadze, Galegashvili, 2020).

ასევე, შესანიშნავი მიზეზია საბაჟო რეგულაციების გადახედვისთვის, ანტიდემპინგური კანონმდებლობის ამოქმედებისთვის, ადგილობრივი წარმოების განვითარებისთვის. სახელმწიფო ჩართულობის და სწორი პოლიტიკის პირობებში სრულებით შესაძლებელია საქართველო მოგვევლინოს ქვეყანად, რომელიც საკუთარი სასურსათო კალათის დიდ ნაწილის თავის ნაწარმით შევსებას შეძლებს.

ლარის კურსზე კორონავირუსის გავლენა. პანდემიის პირობებში ყველა ქვეყნის ვალუტას, გარკვეული ზიანი მიაღდა. მათ შორის არის საქართველოს ეროვნული ვალუტა ლარი. რაღა თქმა უნდა, ეს არ მომხდარა რომელიმე კონკრეტული ერთი მიზეზის გამო, თუმცა შესაძლებელია ძირითად მიზეზებზე საუბარი. თავდაპირველად, საინტერესო იქნება ზოგადი სახით ლარის გრაფიკული ანალიზის განხილვა. თუ

დავეყრდნობით ეროვნული ბანკის მონაცემებს, თვალნათლივ დავინახავთ რა სხვაობაა ბოლო თვეების განმავლობაში ლარის გაცვლით კურსსა და ამერიკის შეერთებული შტატების დოლარის გაცვლით კურსს შორის (Georgian National Bank, 2020). ცხადია, ჯანსაღი ეკონომიკის პირობებში ერთი დღის განმავლობაში არ უნდა ხდებოდეს ეროვნული ვალუტის კურსის 21 თეთრით გაუფასურება.

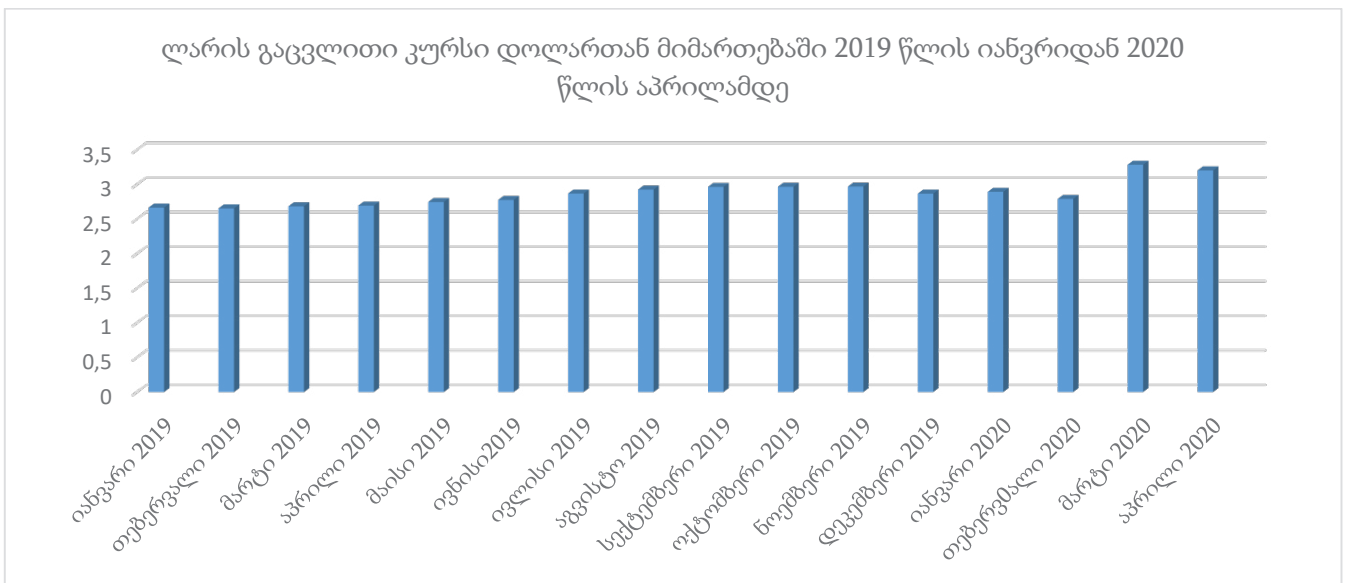
გრაფიკზე ნათლად ჩანს, რომ ბოლო პერიოდის განმავლობაში, ლარის კურსი დოლართან მიმართებაში ბევრად გაუფასურდა. ამას, როგორც ობიექტური მიზეზები გააჩნია, ასევე გააჩნია მიზეზთა ერთობლიობა, რომელიც წამოსულია რეალური ეკონომიკის არქონიდან. მე ვფიქრობ, პანდემიის შემდგომ, ძირითადი მიზეზები ლარის კურსის ვარდნის არის:

- ტურიზმის მთლიანად გაჩერება;
- მოლოდინები. მასში იგულისხმება ბაზარზე შექმნილი პანიკა, რომელმაც ხელი შეუწყო მოქალაქეების ხელთ არსებული ლარის გადახურდავებას, უცხოურ ვალუტაში;
- რეალური ეკონომიკის არქონა;
- ფულადი გზავნილების შემცირება;
- ეროვნული ბანკის პასიური ქმედებები;
- ექსპორტის მაჩვენებლის უმცირეს ნიშნულზე დაყვანა.

კორონავირუსი და თანამედროვე მსოფლიო

გლობალური ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისების მიზეზების, ხასიათის, შედეგებისა და პერიოდულობის განმეორებადობას ალბათობასთან დაკავშირებით მეცნიერთა შორის აზრთა დიდ განსხვავებას აქვს ადგილი. ეკონომისტთა ნაწილი ფიქრობს, რომ გლობალური ეკონომიკური კრიზისი ზოგადად საზოგადოებათმცოდნეობასა და, კერძოდ, ეკონომიკურ მეცნიერებაში არსებული კრიზისის ერთ-ერთი გამოხატულებაა. ზოგადი თვალსაზრისით კრიზისი

გრაფიკი N3. ლარის კურსის მაჩვენებლები დოლართან მიმართებაში 2019 წლიდან (ყოველთვიური საშუალო)



არის მოვლენათა განვითარებაში მკვეთრი გარდატეხა, რთული გარდამავალი მდგომარეობა მძიმე სიტუაციაში (Mekvabishvili, 2012:19). ფაქტია, ურთულესი იქნება, თუმცა აუცილებლად საჭიროა იმ გზების კვლევა-ძიება, რომლებიც მოცემული კრიზისიდან უსწრაფესად გამოსვლის საშუალებას მოაქვნიან ქვეყნების ხელისუფლებებს. შესაძლებელია, დახმარებისთვის სხვადასხვა წარსულში მომხდარი ეკონომიკური კრიზისიდან გამოსვლის პრაქტიკა იქნეს გათვალისწინებული. თუ გადავხედავთ წარსულს, ვნახავთ რომ გასულ საუკუნეში ვხვდებით გლობალურ ეკონომიკურ კრიზისებს. მაგალითად:

- 1930-იან წლებში წარმოქმნილი დიდი დეპრესია, რომელმაც ფაქტიურად შეარყია კაპიტალიზმის მსოფლიო ეკონომიკური სისტემა;
- მეორე მსოფლიო ომის მოვლენებით გამოწვეული კრიზისი, რომელიც განმეორდა 1957-1958 და 1974-1975 წლებში, თუმცა ისინი გაცილებით ნაკლებად მწვავე იყო;
- ასევე, 1990-იან წლებში საბჭოთა კავშირის დაშლით გამოწვეული რეგიონის კრიზისი;
- XXI საუკუნეში 2008-2010 წლების მსოფლიოს ფინანსური კრიზისი.

აღსანიშნავია, რომ თითოეულ ამ კრიზისს თავისი მახასიათებლები ჰქონდა. კორონავირუსით გამოწვეულ კრიზისს, თითოეული მათგანისგან განსხვავებს ის ფაქტი, რომ იგი არ მოდის ეკონომიკური მიზეზით გამოწვეული მოვლენისგან, ასევე არ წარმოქმნილა გეოპოლიტიკური განაწილების შემდგომ მიღებული უთანხმოებისგან. მოცემული კრიზისს საფუძველი აქვს მედიცინაში და აბსოლუტურად სხვა ტიპის მიდგომა ესაჭიროება თითოეული ქვეყნის მხრიდან. თუმცა, გასათვალისწინებელია ზემოთ ნახსენები კრიზისების პრაქტიკაც, რადგან თითოეულ ამ შემთხვევაში ეკონომიკა ხასიათდებოდა შეფერხებით, ზოგ შემთხვევაში გაჩერებით და სახელმწიფოებს უწევდათ მაქსიმალური ჩართულობა მის ასამუშავებლად.

კორონავირუსი, მხოლოდ საფრთხე თუ ახალი შანსი განვითარებადი სახელმწიფოებისთვის?

ეკონომიკურად რომ შევაფასოთ: თუ ადრე იაფი მუშახელის და დაბალი გადასახადების გამო ჩინეთში ვაჭრობა და წარმოება გახლდათ მომგებიანი, დღეს ხდება პირიქით. მიმდინარე მოვლენებმა ისევე, როგორც სხვა ქვეყნების ეკონომიკა, ჩინეთის ეკონომიკაც ძალიან დააზარალა. ჩინეთში არსებული უამრავი კომპანია, მიწოდების ჯაჭვის რღვევის გამო დაზარალდა. ასევე, სხვა ქვეყნების მხრიდან შესაძლებელია, შემდგომი ვაჭრობის ბარიერები დაწესდეს ჩინეთთან. ამიტომ, არსებული კომპანიები დაიწყებენ ძებნას ისეთი ქვეყნებისას სადაც იაფი იქნება მუშახელი. ასევე, კონკრეტული ქვეყნიდან წარმოებული პროდუქტის გატანა

იქნება ხელსაყრელი, დაბალი გადასახადების და თავისუფალი ვაჭრობის ხელშეკრულებებიდან გამომდინარე.

ფიქრობ, სწორედ ესაა მომენტი, როდესაც ბევრ განვითარებად ქვეყანას ეძლევა შექმნილი ვითარება გამოიყენოს განვითარებისთვის. შესაბამისად, ისეთ ქვეყანას, როგორც საქართველო, ეძლევა შესანიშნავი შანსი მონაწილეობა მიიღოს მსოფლიო ეკონომიკურ გადაწყობაში და გამოიყენოს ყველა ის შესაძლებლობა, რომელიც შეიძლება ძალიან დიდი ხნის განმავლობაში აღარ მიეცეს. ამიტომ, აუცილებელია ხისტი ეკონომიკური პოლიტიკის გატარება. როგორ არის შესაძლებელი, საქართველო გახდეს მიმზიდველი ქვეყანა როგორც ინვესტორისთვის, ასევე საერთაშორისო ორგანიზაციებისთვის? თუ გავითვალისწინებთ იმ ფაქტს, რომ შესაძლებელია, მოხდეს ჩინური ეკონომიკის გარკვეული რღვევა იმის გათვალისწინებით რომ კომპანიები დაიწყებენ ახალი ნავსაყუდელის ძებნას, გამოვყოფდი რამდენ ძირითად ფაქტორს რის გამოც შეიძლება სწორი „შეფუთვის“ პირობებში საქართველო მოგვევლინოს ტრანსნაციონალური კომპანიებისთვის საინტერესო ქვეყნების რიგებში:

- შესანიშნავი გეოგრაფიული მდებარეობა ევროპასა და აზიას შორის;
- თავისუფალი ვაჭრობის სისტემის როგორც ჩინეთთან, ასევე ევროკავშირის ქვეყნებთან;
- ამერიკის შეერთებულ შტატებთან მიმდინარე მოლაპარაკებები თავისუფალ ვაჭრობასთან დაკავშირებით;
- იაფი მუშახელი, ევროპის სხვა ქვეყნებთან შედარებით. ცალკე, უნდა ითქვას რომ საქართველოს ერთ-ერთი დიდი მონაპოვარი თავისუფალი ვაჭრობაა მსოფლიოს ორ უდიდეს რეგიონთან: ჩინეთთან და ევროკავშირთან. უბრალოდ, ამას სჭირდება სწორი გამოყენება და შესაბამისი პოლიტიკური ნება. ასეთი ტიპის ხელშეკრულება ჩინეთთან და ევროკავშირთან ერთდროულად, მხოლოდ მსოფლიოს შვიდ ქვეყანას გააჩნია: საქართველოს, ჩილეს, პერუს, სამხრეთ კორეას, შვეიცარიას, სინგაპურს და ისლანდიას. მათ შორის საქართველოს, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ თავისი ნიშა უჭირავს როგორც გეოგრაფიული თვალსაზრისით ასევე სხვა მიზეზებიდან გამომდინარე.

რა რეალური შედეგის მომტანი შეიძლება გახდეს სექტორული ანტიკრიზისული გეგმები?

ამ კრიზისის წინააღმდეგ ბრძოლაში ჩართული ქვეყნების ხელმძღვანელები ცდილობენ, შეიმუშაონ და გაატარონ ანტიკრიზისული ღონისძიებები, რათა მოსახლეობის სოციალური მდგომარეობა შეამსუბუქონ, ხოლო ეკონომიკის პოტენციური დანაკარგები მაქსიმალურად შეამცირონ (Papava, 2020).

შესაბამისად იქცევა საქართველოს მთავრობაც. მან აპრილის ბოლოს და მაისის დასაწყისში წარმოადგინეს

ტურიზმის, სოფლის მეურნეობის, სოციალური დაცვის და განათლების სისტემის მიმართულებით გასატარებელი რე-ფორმების პრეზენტაციები, სადაც საუბრობენ ანტიკრიზისულ პერიოდზე და შესაბამის სექტორულ დახმარებებზე (Georgian Government, 2020). ცხადია, კორონავირუსით მიღებული ზიანი ძალიან დიდია როგორც ეკონომიკისთვის, ასევე ჯანდაცვის, განათლების და სხვა სექტორების მიმართუ-ლებით. ანტიკრიზისული გეგმის არსიც სწორედ იმაში მდგო-მარეობს, რომ ეტაპობრივად მოხდეს თითოეული ზემოთ თქმული დარგის შოკიდან გამოყვანა. თუ გეგმის სისწორე, მიზნობრიობა, სამოქმედო არეალი და სისტემა დახვეწილი იქნება, ამ შემთხვევაში მივიღებთ, ერთი მხრივ სიტუა-ციის ეკონომიკური თვალსაზრისით, განუხებტვას, ხოლო მეორე მხრივ უმოკლეს ვადაში გარკვეულ დონემდე მაკრო-ეკონომიკური მაჩვენებლების მიყვანას.

ვფიქრობ, სოფლის მეურნეობის მიმართულებით წარ-მოდგენილი ანტიკრიზისული გეგმა საკმაოდ დიდ დახმა-რებებს ითვალისწინებს და საკმაოდ კარგია ისეთი ტიპის ქვეყნისთვის, როგორცაა საქართველო. უმთავრესი ამ მიმართულებით ის ფაქტია, რომ ეს ის დარგია, საიდანაც შეიძ-ლება გარკვეულწილად წარმოიქმნას რეალური ეკონომიკა. დამატებით გასათვალისწინებელია ფაქტი: ქვეყნებს, რომელ-თაც აქვთ გახსნილი ტიპის ეკონომიკა, ურთულდებათ მეტად კონკურენციაში ჩაბმა თუ ციფრულ და ტექნოლოგიურ მიმარ-თულებებზე არ აქვთ აწყობილი ყველა ზემოხსენებული მიმართულება. ეს უკანასკნელი ერთდროულად მოგვცემს იმის საშუალებას, რომ შეიქმნას რეალური ეკონომიკა, რაც ყველაზე მნიშვნელოვანია, მაგალითად, ისეთი დარგის-თვის, როგორცაა თითოეული ახალარჩეული მთავრობის „უსაყვარლესი დარგი“ – ტურიზმი.

ასევე, განათლების მიმართულებით, ვფიქრობ, რომ საკმაოდ კარგი ანტიკრიზისული გეგმა იქნა შემუშავებული. კარგია ის ფაქტი რომ აკადემიურ წლად არ მოხდა მიმდინარე წლის გამოცხადება. ფაქტია ეს ერთი მხრივ სტუდენტებს და მოსწავლეებს, ხოლო მეორე მხრივ ქვეყანას გაურთულებდა საქმეს. ასევე, მნიშვნელოვანია დისტანციური სწავლების განვითარება. ბევრ განვითარებულ სახელმწიფოში დისტან-ციური სწავლება განიხილება, როგორც სწავლების ერთ-ერთი საშუალება და საქართველოში მოხდა მისი პირველი

გამოცდა. ზემოაღნიშნული, რამდენად ეფექტიანია ქართულ რეალობაში, ეს სხვა საკითხია, თუმცა, ვფიქრობ, კორონა-ვირუსის პერიოდში გამოყენებული პრაქტიკა განათლების მიმართულებით, საკმაოდ პერსპექტიულია.

დასკვნა

ფაქტია, კორონავირუსმა ბევრ სახელმწიფოს ასწავლა კრიზისის პირობებში არსებობა. ეკონომიკური თვალსაზ-რისით, მიმაჩნია, რომ ნებისმიერმა სახელმწიფომ ზარალი განიცადა. თუმცა, ბევრ მათგანს ძალიან მცირე. ზიანის სიმცირე პირდაპირპროპორციულად დამოკიდებული გახლ-დათ ეკონომიკის საფუძვლებზე.

ჩემი აზრით, საქართველო კარგად გაუმკლავდა კორო-ნავირუსით გამოწვეულ პირველ შეტევას ჯანდაცვის მიმართუ-ლებით. დროთა განმავლობაში პანდემიის შედეგები თავს იჩენს ეკონომიკაში. იმედია, კარგი ანტიკრიზისული გეგმის პირობებში ეს ზიანი იქნება მცირე.

Covid-19-მა საქართველოს ეკონომიკას აჩვენა, რომ საჭიროა სხვა პრიორიტეტები, რომელიც გათვლილი იქნება ეკონომიკის რეალური სექტორის განვითარებისთვის. ძალიან კარგია ტურიზმის და სოფლის მეურნეობის მიმართულების წინა პლანზე წამოწევა, თუმცა ღრმად ვარ დარწმუნებული იმ ფაქტში, რომ მათი განხილვა, როგორც ეკონომიკის რეალური სექტორის ლოკომოტივის, ჩანაფიქრშივე მცდა-რია. აუცილებელია სოფლის მეურნეობის დარგობრივი გან-ვითარება იმ დონემდე, რა დონემდეც შესაძლებელია განვი-თარდეს საქართველოში (ისევე როგორც ტურიზმის).

პრიორიტეტულ დარგად უნდა იქცეს განათლებაზე დაფუძნებული ეკონომიკის შექმნა. ასევე, უმნიშვნელოვანესია ქვეყნის ინდუსტრიალიზაცია სხვა მიმართულებებთან ერთად იმ დარგების წამოწევით, რომლისთვის საჭირო მასალებიც უხვადაა საქართველოში.

ვფიქრობ დღეს არის შესანიშნავი დრო, მოხდეს ქვეყნის რეორიენტირება და ეკონომიკის მთლიანად ინდუსტრიაზე და განათლების ეკონომიკაზე დაფუძნების. ამისთვის, საჭიროა ეტაპობრივი მოქმედება და ვფიქრობ შედეგებიც საკმაოდ კარგი იქნება.

ლიტერატურა/REFERENCES

Koguashvili, P., Papava, V., Silagadze, A., Kunchulia, T., Mekvabishvili, E., Gogokhia, R., Chikhladze, N., Ramishvili, B., Archvadze, I. & Galegashvili, D. (2020). We will defeat Korona. Hunger and Poverty? *Resonance*. (In Georgian); http://www.resonancedaily.com/mobile/index.php?id_rub=11&id_artc=92467

Mekvabishvili, E. (2012). Theory of economic crises and financial-economic crises of the globalization era. *Globalization, Modern Problems of International Business and Development Perspectives*. Tbilisi, Universal Publishing House; (In Georgian); <<https://taxuna.files.wordpress.com/2015/11/unnamed-file.pdf> >.

- Papava, V. & Charaia, V. (2020). *The Coronomic Crisis and Some Challenges of the Georgian Economy*. Tbilisi: Georgian Strategy and International Relations Research Foundation. Expert Opinion, N136 (In Georgian); <http://papava.info/publications/Papava_Charaia_coronomical-crisis-and-Georgia.pdf>.
- Papava, V. (2018). Georgia's economic model: Consumer paradox and touristic trap. In: *The Challenges of Globalization in Economics and Business*. Tbilisi, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University Publishing House, (In Georgian); <https://www.tsu.ge/data/file_db/economist_faculty/konference.pdf>.
- Papava, V., Silagadze A. (2019). How to translate the term «Gross Domestic, Product» into Georgian. *Globalization and Business*. No 7; (In Georgian); <https://www.researchgate.net/publication/334897039_rogor_unda_itargmnos_kartulad_termini_GROSS_DOMESTIC_PRODUCT>.
- Papava, V. (2020). *Pension, Economic Growth, Agflation and Inflation, Georgian Strategy and International Relations Research Center*; (In Georgian); < <https://www.gfsis.org/ge/blog/view/1071>>.
- National Bank, (2020). Money transfers in Georgia. National Bank of Georgia; (In Georgian); <<https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=304>>.
- National Bank, (2020). Official exchange rates. National Bank of Georgia, (In Georgian); <<https://www.nbg.gov.ge/index.php?m=306>>.
- Geostat, (2020). Distribution of tourist expenses. National Statistics Office; (In Georgian); < <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/101/shida-turizmi>>.
- Geostat, (2020). The share of agriculture in the total domestic product. *National Statistics Office*; (In Georgian); < <https://www.geostat.ge/ka/modules/categories/196/soflis-meurneoba>>.
- Government of Georgia, (2020). *Anti-crisis plans for education, tourism and agriculture*; (In Georgian); <http://gov.ge/index.php?lang_id=GEO&sec_id=288>.
- Alwis, A. de. (2020). “Coronomics –Plan Your Eggs and the Basket!” *Daily FT*, February 25, <<http://www.ft.lk/columns/Coronomics-%E2%80%93Plan-your-eggs-and-the-basket-/4-695109>>.
- Papava, V. (2020). “Coronomic Crisis: When the Economy Is A Hostage to Medicine.” *Eurasia Review. Journal of analysis and news*. March 29, <<https://www.eurasiareview.com/29032020-coronomic-crisis-when-the-economy-is-a-hostage-to-medicine-oped/>>.
- Papava, V. (2018). Georgia's Economy in a Tourist Trap. *Rondeli Blog*, July 25 <<https://www.gfsis.org/blog/view/854>>.
- Samson, I. (2008). Medium-Term Prospects for the Georgian Economy. *Georgian Economic Trends*, February.
- WHO Director-General's Opening Remarks at the Media Briefing on COVID-19 - 11 March . (2020). World Health Organization. <<https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020>>.